

Muhsin Macit ile Şiir ve Gelenek Üzerine

◆ Konuşturan: Tayyib Atmaca

Şiirde geleneğin çerçevesi nasıl çizilebilir?

Gelenek, bulunduğumuz yere ve seçtiğimiz mevrzuya göre anlam kazanan bir kavram. Dinden siyasete, edebiyattan musikiye, kıyafetten mimariye kadar oldukça geniş kullanım alanına sahip. Ben anlam çerçevesini daraltarak gelenek kavramıyla divan, tekke ve âşık edebiyatı mahsullerinin modern Türk edebiyatı içindeki yaşama ve direnme kabiliyetini kastediyorum. Geleneği biçimlendiren bu üç ırmak; divan, tekke ve âşık şiiri geçmiş asırlarda mükemmel ürünlerini verdi. Sonra iklim değişti, bu ırmakların debisi düştü. Zaman zaman kesintiye uğrasa da bütünüyle kurumadı. Fakat geldiğimiz noktada aynı yöntem ve usullerle benzer ürünleri elde etmek mümkün değil artık. Çünkü gelenek zamanla esnekliğini kaybetti, değişen zihniyet ve dünya algısına pek tabii olarak uyum sağlayamadı. Onun için neredeyse bir asırdan beri geleneğin imkânlarının ne olup olmadığını sürekli yoklama ihtiyacı duyuyor, şiirimizin bu kaynaktan beslenip beslenemeyeceğini tartışıyoruz.

Gelenek kavramı; divan, tekke, halk şiirinin yanı sıra modern şiiri de kapsar mı ya da tam olarak bu kelimenin kapsama alanındaki şiir odakları hangileridir?

Her ne kadar gelenek kavramıyla halk ve divan şiirinin modern Türk edebiyatı içindeki yaşama ve direnme gücünü kastetsem de günümüzde artık modern şiir de kendi geleneğini icat etmiştir. Gelenekten bahsetmek bile aslında modern bir olgudur. Artık Türk şiirinin mevcut durumunu Batı sanatından ve edebiyatından bağımsız biçimde değerlendiremiyoruz. Modern şiir Batı uygarlığının ürünlerinden de beslenerek yeni bir mecra buldu. Onun için Modern şiirimizde çığır açan her şairi, yeni bir geleneğin de öncüsü olarak görebiliriz. Geleneğin karşısında kendi sanatını sınavarak çığır açan Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Necip Fazıl, Nazım Hikmet, Behçet Necatigil, Atilla İlhan, Fazıl Hüsnu Dağlarca, Sezai Karakoç, Hilmi Yavuz gibi bir çırpıda aklıma gelen şairleri modern Türk şiir geleneğini kuran öncüler olarak görmek eğilimindedim.

Geleneği reddetmek ya da geleneğin karşısında durmak şiir adına mı yoksa şairin kendi geleneğini oluşturma çabası adına takınılan bir tavır mıdır?

Herhangi bir geleneği toptan ret veya kabul etmek yerine, öncelikle imkânlarını ve zaaflarını öğrenmek ve değişen dünyanın ihtiyaçlarına ve diline uygun kıymetlerini ayıklamak gerekir. Bunu gerçekleştirmenin en doğru ve sahih yolu da geleneğin temel metinlerini özümsemekten geçer. Bizim temel ihtiyacımız budur. Herhangi bir divanı veya divan şiiri antolojisini okumadan, bir mesneviyi hatmetmeden ya da ne bileyim Karacaoğlan'ı, Yunus'u can kulağıyla dinlemeden sadece onların sesini anıştıracak kelimeleri kullanarak şiir söylemek bence geleneği de kötürümleştirmektedir. Öte yandan herhangi bir gelenekle sınanmadan yeni olmak iddiası da temelsizdir. Çünkü ister Batı ister Doğu referanslı olsun her gelenek ayna gibidir; sanatkâr onun karşısında yapıp eylediklerine bir çekidüzen verir. Bu aynanın mutlaka milli hayatımızın cilasıyla parlayıp tasavvufla sırlanması gerekmez. Hatta başka bir geleneğe, mesela İngiliz, Fransız veya Rus edebiyatına eklenerek de bir şairin günümüzde kendi eserini konumlandırması mümkündür. Modern Türk şiirinde çığır açan şairlerin tamamının ya Batı'yı ya da Doğu'yu yahut her iki geleneği birden özümseyen kişiler olması tesadüfi değildir.

Muhsin Macit, şiirinin gelenekle ne tür bağları vardır? Şekil, içerik, hayal unsurları bağlamında neler söylemek istersiniz?

İtiraf etmem gerekir ki ben, gelenekle alışverişinden yüzünün akıyla çıkabilmiş bir şair değilim. İlk ve tek şiir kitabım *Zembil*, 2001 yılında yayımlandı. Yeni baskısı yapılmadı. *Zembil*'den sonra dergilerde çıkan şiirlerim de kitap hacminde bir dosyada öylece duruyor. Velhasıl Türk şiir geleneğini iyi bildiğimi iddia edebilirim ama bildiklerimi sanatsal üretime dönüştüremedim. Giderek şiir yazmayı bıraktım. Son yıllarda daha çok roman ve hikâye okuyup hikâye ve denemeler yazıyorum. Modern edebiyatla kurduğum sanatkârca ilgi sayesinde geleneği bütün bileşenleriyle daha iyi kavrayıp güncelle ilişkilendirerek Türk edebiyatının sürekliliğine akademik anlamda katkı sağlamaya çalışıyorum.

Gelenekten beslenmeden ve sadece günümüz şairlerini okuyarak şiir yazma talimine başlayanlar şiirlerini geleceğe taşıyabilirler mi? Nasıl?

Günümüz şairlerinden kastınız çığır açan şairlerse tabii ki herhangi biri bu şairleri okuyarak şiirini geleceğe taşıyabilir. Çünkü çığır açan şairlerden hiçbiri gelenekten bütünüyle kopuk değil. Fakat isteyen her sanatkâr hem çığır açan modern şairleri hem de geleneğin temsilcilerini okuyarak şiir dünyasını zenginleştirebilir.

Geleneksel şiir denince neredeyse toplum tarafından kanıksanan ve adına “halk şairi” ve “divan şairi” denilen şairler için “yazacaklarını yazmış ve edebiyat tarihinin tozlu sayfaları arasında yerini almışlardır” düşüncesi size göre şiirimizin önüne örülen bir duvar mıdır? Değilse Türk şiirinin yeniden inşası denebilir mi?

Edebiyat tarihinin tozlu raflarına kaldırıldığı düşünülen eserlerin tozunu almak öncelikli olarak edebiyat araştırmacılarının görevidir. Ben divan edebiyatını uzmanlık alanı seçmiş bir akademisyen olarak Türkçenin büyük şairleriyle aramıza giren tozlu zaman perdesini aralamaya, üzeri küllenmiş kıymetlerimizi solugumun yettiği kadar küllerinden arındırmaya çalışıyorum. Küllerine üfledikçe çıkacak kıvılcımların şiir ve Türkçe sevgisiyle dolu kalpleri tutuşturacağına inanıyorum. Böylesine bir çaba içinde olan başka meslektaşlarım da var. Tabii akademisyenlerin bu çabaları biraz daha teknik düzeyde kalmaktadır. Bu ürünlerin dolaşıma girmesi için yayıncılara ve ders kitaplarının içeriğini belirleyen, devletin kültür politikalarını tayin eden yetkililere de sorumluluk düşmektedir. Kültür ve sanat hayatının bütün paydaşları üzerine düşeni layıkıyla yerine getirirse geleneğin ne olduğu daha iyi anlaşılabilir. Bence öncelikli olan, geleneğin bilinmesidir. Sonrasını yaratıcı kabiliyete sahip, sanatkâr ruhlu kişilere bırakmak gerekir.

Her şairin yazıya dökmese de elbette şiir üzerine düşünceleri, poetikası vardır. Düşünce dünyanızdaki bu hususta neler canlanıyor?

Edebiyat dünyasına şair olmak hevesiyle adım atmış olsam da neticede akademisyenlikte karar kılmış biriyim. Onun için şiir üstüne iri laflar etmek istemem. Şiire dair düşüncelerim zamanla saflığını kaybetti; akademik bilgi estetik ilgimi bulanıklaştırdı. Doğrusu sanatın her alanında olduğu gibi şiirde de icra ettiği sanata dair görüşleriyle ürettiği eserleri arasında tam bir tutarlılık ve bütünsellik sağlayan sanatkâr sayısı azdır. Bu ayardaki ender şairlerin seslerine kulak vermek gerektiği kanısındayım. Gerisi bence kuru gürültüdür.

Sizce geleneğe bağlanmak bugünden geçmişe gitmek mi, geçmişe bugüne taşıyarak yeniden inşa etmek midir?

Ne geçmişe gitmek ne de geçmişe bugüne taşımak mümkündür! Aslında bizim gelenek karşısındaki tutumumuz kavramın gerçek anlamıyla tam bir nostaljidir. Biliyorsunuz nostalji; nostos (eve dönüş) ve algia (özlem) sözcüklerinden oluşan bir kavram; artık var olmayan veya hiç var olmamış bir eve duyulan özlem. Nostalji bir yitirme ve yer değiştirme duygusudur. Bence yapılması gereken, geçmişe idealleştirme eğilimine kapılmadan mevcut olanı anlamaya çalışmaktır. Çünkü dünya değişiyor. Dünya değiştikçe zihniyet ve dilin de değişmesi kaçınılmazdır. Zihniyet değişimi adeta iklim değişimi gibidir. Buna engel olunamayacağını tecrübeyle biliyoruz. Bize düşen değişimin kaçınılmaz olduğunu göz ardı etmeden ana dilimizin, yani Türkçenin tüm gözeneklerine sızmış geleneği canlı tutmak, hafıza mekânlarına ve kültürel belleğimize sahip çıkmaktır.

Türk şiirinde geleneği çağın getirdikleriyle sentezleyip yeniden üreten şairler hakkında neler söylersiniz?

Bunu başaranlar biraz evvel adını andığım çığır açan büyük şairlerdir.

Geleneği bilmek günümüz şairi için bir zorunluluk mudur? Kendinden önceki şiir mirasının bahçesinde gezmeden de şair olunabilir mi?

Her şair mensup olduğu dilin içinde kendini idrak eder. En köklü devrimlerin yaşandığı toplumlarda bile geleneğin izleri silinmez; gelenek bilinci zayıflar. Tarih bilincini canlı tutmak gerekir. Aksi hâlde bastırılanın geri dönüşüyle hiç arzu edilmeyen, estetikten yoksun ürünler ortaya çıkabilir. Böylece bir yandan geleneği reddederken öte yandan da geleneğin kavramlarını yerli yersiz kullanmayı sürdürürüz. Dildeki değişimler doğal seyrine bırakılıp radikal kopuşlar yaşanmadığı sürece gelenek, soluk çizgilerle de olsa varlığını devam ettirir. İşte bu yüzden divan şiirini kıyasıya eleştiren şairlerin bile neticede aynı dile yaslanmalarından ötürü geleneğin dünyasından bütünüyle kaçamadıkları görülmüştür.

Geleneği sürdürmek mi gelenekten beslenmek mi önemlidir ve bunun bir ölçüsü veya dozajı olmalı mıdır?

Gelenek iç dinamikleriyle kendini yenileme kabiliyetini kaybettiği için ona sahiplenme arzusunu dillendiriyoruz. Bu bakımdan gelenek karşısındaki durumumuz biraz paradoksaldır.

Günümüzde geleneği sürdürmek veya geleneğe eklemlenmek, hiçbir iddia sahibi olmamak demektir. Sözelimi birisi divan şiiri geleneğini günümüzde sürdürmek isterse Baki ile mi, Şeyh Galip'le mi boy ölçüştürmeye kalkışacaktır? Gelenek içinde söylenebilecek her söz söylenmiştir. Geleneğin imkânları içinde yeniliği Yahya Kemal gerçekleştirmiştir. Sonrasında imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinde “Yeni Hayat”ın şartlarına uygun biçimde “Yeni Lisan” toplumumuzda genel kabul görmüştür. Fakat daha sonra dilin tarihselliğine aykırı biçimde öz Türkçeciliği dil politikalarının temelini koymak dili yoksullaştırdığı gibi gelenekle bağlarını da aşındırmıştır. Ülkemizde zaman zaman görülen bu tür aşırılıkları bir yana bırakırsak Türkçe kendi mecrasında akışını sürdürmeye devam etmektedir. Durum diğer sanatlarda da pek farklı değildir. Yahya Kemal’in şiirde yaptığı hamleyi Tamburi Cemil Bey musikide gerçekleştirmiştir. Fakat bu iki dehanın gerçekleştirdiği büyük hamleyi tekrar etme şansımız yoktur. Fazla uzağa gitmeye gerek yok. Tamburi Cemil ile oğlu Mesut Cemil’in gelenek karşısındaki tutumuna bakmak bile yeterince ufuk açıcı olabilir. Günümüzün şairi divan şiirine yöneldiğinde Yahya Kemal’i de dikkate almak zorundadır fakat yeni bir Yahya Kemal yaratmak mümkün değildir. Buna yeltenenler nostalji serisinden birbirinin kopyası manzumeler üretmekten başka bir şey yapamazlar. Onun için kültürel sürekliliği canlı tutacak biçimde geleneğin bütün ürünlerini korumak, çağın imkânlarından yararlanarak erişilebilirliği kolaylaştırmak teknik bir konu olmakla birlikte öncelikli ve zorunludur. Bu sağlandıktan sonra her sanatkar kendi yeteneği nispetinde gelenekten beslenip beslenmeme konusunda tercih yapabilecektir. Gelenekten beslenmenin de bence herhangi bir reçetesi veya ölçüğü yoktur. Tek ölçüt, sanatkarın yaratıcı dehasıdır.

Geleneğe ait malzeme özgünlüğün önünde bir engel teşkil eder mi?

Ben yine dehaya gönderme yapacağım. Biliyorsunuz arkeolog ve sanat tarihçileri “devşirme malzeme” diye bir kavram kullanıyorlar. Devşirme malzeme; estetik kaygıyla üretilmiş herhangi bir eserin ya da özgün parçasının, kendi dönemi içinde veya sonraki dönemlerde yapılmış/onarılmış başka bir yapıda benzer işlevine uygun veya farklı düzenlemelerle yeniden kullanılmasıdır. Devşirme malzemenin kullanımı sadece ihtiyaçtan kaynaklanmıyordu; *estetik endişe, teşhir, meydan okuma, süreklilik duygusu* gibi farklı sebeplerle devşirme malzeme kullanılıyordu. Mimarlık ve sanat tarihiyle ilgili araştırmalarda devşirme malzemenin kullanımındaki başlıca etkenler arasında sayılan bu

sebepler, divan ve halk şiirinde kullanılan ortak dil malzemesinin yeniden kullanımı için de geçerlidir. Klişe sözler, portatif cümleler konuşmayı kolaylaştırır, arayıp bulmak zorunda kalmayız. Fakat bu tür malzemeyi şiir katına yükseltmek çok zordur. Özgün olmayı ancak söze yeni bir ruh üfleyebilen yaratıcı şairler başarabilirler. Aksi hâlde hatırlatıcı gösterge ve efektlerle yetinen üslupsuz, kişiliksiz ürünlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Modern gelenekçi ne demektir? Bu sıfat hangi şairlerimiz için kullanılabilir?

“Modern gelenekçi” ifadesi de oldukça paradoksal gibi geldi bana. Bu sıfatın hangi şairler için kullanılabileceğini doğrusu kestiremiyorum. Eskiye küçümsemeden ve yeniyi yüceltmeden şiir mirasımıza sahip çıkan şairleri modern gelenekçi diye nitelendiriyorsunuz sanırım. Bu sıfatla gelenekten yararlanan modern şairleri kastediyorsanız dünün yeniliklerini bugünün yeniliklerinin geçersizleştirdiğini de unutmamak lazım. Çünkü hiçbir geleneğin tanımı sabit değildir. Aramızdaki mesafe hem mekânsal hem de zamansal olarak eskiye yüklediğimiz anlamı değiştirmektedir.

Geleneği yalnızca şiir ve teknik bahsinden ibaret mi görmeliyiz edebiyat dünyasında yoksa şair tavrının, yaşayışının da yaslanması gereken bir gelenekten bahsedebilir miyiz?

Hiç şüphesiz her sanat gibi şiir de yaratıcılık kadar ince işçilik de ister. Bu bakımdan geleneğin teknik tarafını göz ardı edemeyiz; gelenek şaire bu işçiliğin yolunu yordamını telkin eder. Öte yandan geleneğin dünyasında haz, modernlikte gerçeklik duygusu esastır. Haz ve gerçeklik arasında estetik dengeyi sağlayan şair, geçmişin anısını canlı tutarak gelecek tasarımını gerçekleştirir. Sorunuzun devamıyla ilgili kanaatim ise şöyle: Açıkçası ben hiçbir sanatkarın hayatıyla eseri arasında bir koşutluk aranmasını doğru bulmam. Sanatkarın hayatıyla eseri arasında koşutluk kurmaya yeltendiğimizde bugün geleneğin temsilcisi diye yüceltip selamladığımız pek çok şairin kendi eserinin dışına düştüğünü görürüz. Bu noktada etik ile estetik arasında ayırım yapmak zorunda olduğumuzu düşünüyorum. Basit bir örnek vermem gerekirse Fuzuli’nin şairliğini yüceltmek isteyen bazı meslektaşlarımız onun samimiyetinden söz ederler. Oysa samimiyet gündelik hayatta etikle ilgili, yani erdemli bir davranıştır. Fuzuli’nin böyle bir erdeme sahip olup olmadığını bilemiyoruz. Fuzuli’nin sanatı söz konusu olduğunda ise önemli olan söylediklerine, yani eserine bizi inandırmasıdır. Bu ise estetik bir tutumdur. Bütün sanatlar ve sanatkarlar için bu böyledir. Her sanat eserinin bir kurgu, öznel bir tasarım olduğunu unutmamak gerekir.

